

1. Juozas Jurginis apie valstiečių asmeninę priklausomybę nuo bajorų

Dvarininkas, parduodamas, dovanodamas arba įkeisdamas žemę, gana dažnai perduodavo savo teises ir į toje žemėje gyvenančius valstiečius. Jau 1595 m. Šaukoto dvarininkas, įkeisdamas Tendžiogalos valsčiuje gyvenančius savo valstiečius kitam dvarininkui už paskolintus pinigus, įkeitimo akte rašė:

„Gali juos turėti, kokias nori pajamas sau iš jų išgalvoti ir imti, juos valdyti ir teisti, teisingumą tarp jų savo valia daryti, o už nusikaltimus kokia panorėsi bausme bausti ir, jei bus reikalinga, pakarti“. [...]

Tai įprastinė žmonių įkeitimo formulė, nesukelianti abejojimų, kad žemvaldys savo tėvoninį valdinį gali nužudyti. Trečiuoju Lietuvos Statutu už tyčinį beprasmį žmogaus nužudymą šlėktai skiriama ne tik išpirka, bet ir mirties bausmė. Tačiau žemės savininkas savo valdinio nužudymą visada galėjo pateisinti savuoju teismu. Jo sprendimas buvo neskundžiamas.

Tik norėdamas laisvąjį (išėivinį) žmogų nubausti suluošiniu ar mirtimi, turėjo kreiptis į teismą. Tai sudarė dvarininkams nepatogumą, todėl jie stengėsi išsikėlimo teisę paneigti. [...]

Tame pačiame Statute (XII, 13) pasakyta: jei laisvas žmogus atsikėlęs išgyvena 10 metų ir po to jis pats arba jo vaikai nori iškeliauti, tada turi išsipirkti už 10 kapų grašių. Išėjusių be pono sutikimo galima ieškoti kaip pabėgusių tėvoninių. Tėvoninis žmogus taip pat galėjo išsipirkti tik už didesnę sumą. [...]

Laisvas žmogus išeidamas turėjo gauti iš pono liudijimą, kad jis neskolingas ir nenusikaltęs. 1588 m. Lietuvos Statutas (XII, 24) reikalavo, kad liudijimas, vėliau imamas vadinti pasu, būtų išduodamas raštu su parašu ir antspaudu. Ponui tokio rašto nenorint duoti, laisvasis žmogus turi kreiptis į teismą ir su vazniu prašyti atleidimo. O jei ponas užsispyręs ir rašto neduotų, tada iškeliaujantysis pasako tai teismui ir prašo įrašyti į knygą. Gavęs vaznio patvirtintą išrašą iš knygos, gali išeiti ir visų turi būt laikomas laisvu.

Anksčiau valstiečio dukterys buvo laisvos, jos galėjo tekėti, kur tėvai leido. Jeigu buvo tekama arba einama užkuriom į kito feodalo valdą, reikėdavo sumokėti krieną, dažniausiai 30 grašių. XVII a. krienas tebebuvo imamas, tačiau vedybos jau priklausė nuo dvarininko. Jis

galėjo jas leisti, uždrausti ir net įsakyti, kas ką turi vesti. Nebegalima buvo išeiti be dvarininko leidimo ir valstiečio šeimos nariams.

Tiesa, tokia baudžiava tuo metu Lietuvoje nebuvo visuotina, pasitaikydavo ir nemaža išimčių, ypač Žemaitijoje, kur žymi valstiečių dalis buvo duoklininkai, bet tos išimtys nebesudarė normos. Nors prievolės buvo atliekamos nuo žemės, tačiau visi toje žemėje gyvenantys valstiečio šeimos nariai buvo laikomi žemvaldžiui priklausančiais asmenimis. Net su leidimu išsikėlę į miestą, jie buvo laikomi valdiniais ir už leidimą dalį uždarbio turėjo atiduoti ponui, kuris lietuviškuose to meto raštuose vadinamas kūniškuoju viešpačiu.

Juozas Jurginis, *Lietuvos valstiečių istorija: nuo seniausių laikų iki baudžiavos panaikinimo*, Vilnius: Mokslas, 1978, p. 101–103.